

Előszó

Tóth István György – Gábos András – Medgyesi Márton

Az olvasó a *Társadalmi Riport* 18. kötetét tartja a kezében. Ezzel kötetsorozatunk már egészen biztosan Európa-bajnok, nincs még egy ilyen sok kiadást megért, hasonló műfajú kiadvány földrészünkön. Azonban mégsem a mi történetünk a leghosszabb, mivel 1990-ben, amikor a sorozat alapító atyái – *Andorka Rudolf, Kolosi Tamás és Vukovich György* – megszerkesztették az első kötetet, más nyugat-európai kutatóintézetek mintáját követték Nagy-Britanniából, Németországból, Hollandiából és Svájcban. A társadalmi jelentések és monitoring programok eredete az 1970-es évekre nyúlik vissza, amikor Nyugat-Európa prosperáló jóléti államaiban az általános és az egyénekre lebontott jóléti mutatók egyszerre segítettek megmutatni a fejlődés trendjeit és a jólét eloszlásának változásait is. Az akkori mértékkel rohamosnak látszó, ma már persze kezdetlegesnek tűnő adatinfrastruktúra-fejlődés is megalapozta ezeknek a sorozatoknak az elindulását, amellyel, hogy a gazdasági fejlődésnek és a társadalmi gyarapodásnak akkoriban még teljesen egyöntetű pozitív konnotációja volt. Mára ez (részben a növekedést kikezdő ideológiák terjedése miatt, részben pedig a tényalapú politikacsinálás keretfeltételeinek átrendeződése miatt) sok helyütt megváltozott, mint ahogy azoknak az országoknak a köre is, amelyekben megjelennek a műfajukban, indikátoraikban, fejezetszerkezetükben változó, de alapcéljukban változatlan társadalmi jelentések. Büszkék vagyunk arra, hogy ez a TÁRKI által kiadott sorozat a néha fellépő finanszírozási bizonytalanságok ellenére is stabilan jelen van a nemzetközi mezőnyben. Sőt, mi több, kutatóintézetünk szervezőként részt vállal a társadalmi jelzőszámokra épülő jelentéseket készítő nemzetközi mozgalom szervezésében, és az éves rendszerességű konferenciák honlapját is a TÁRKI működteti.

Kolosi Tamás visszavonulásával ez az első alkalom, hogy az induláshoz képest teljesen kicserélődött szerkesztői gárdaként dolgozunk. *Gábos András* és *Medgyesi Márton* – akik mindketten évtizedek óta rendszeres szerzői a *Riportnak* – idén csatlakoztak a kötetet 1998 óta társszerkesztő *Tóth István György*höz. Az új szerkesztők ezúton is tisztelettel köszönik az eddigi munkát *Kolosi Tamás*nak és a legutóbbi két kötetet társszerkesztő *Szelényi Ivánnak*. *Kolosi Tamás* az előszavunkat követő búcsúzó írással köszön el a sorozattól.

Aki követi a *Társadalmi Riport* három és fél évtizedes történetét, tudja, hogy többször számoltunk be kalandos fordulatról. A pénzügyi háttér idén is bizony-

talán volt (a 2025-re átnyúló megjelenés is részben ennek köszönhető), de a Közigazgatási és Területfejlesztési Minisztériummal és személyesen Navracsics Tibor miniszter úrral kötött megállapodás végül biztonságos alpra helyezte az idei kötet megjelenését. Reméljük, hogy a független társadalomkutatás iránti igény a politikai döntéshozatalban hosszabb távon biztosítja a sorozat fennmaradását.

Rendszeres olvasóink megszokhatták, hogy változatlan témáink (pl. társadalmi szerkezet, gazdaság, demográfiai és társadalmi-gazdasági csoportok helyzete, értékek, politikai attitűdök) az egyes években változó hangsúlyokkal kerülnek be a kötetünkbe. A 2024-es kötet vezértémája *Magyarország európai uniós tagságának 20 éve*. Ennek megfelelően idén két fejezet, összesen nyolc tanulmány expliciten, több másik pedig érintőlegesen foglalkozik ezzel a témával. Mi úgy gondoljuk, hogy az EU-tagság fontos, megőrzendő érték és nagyon bízunk benne, hogy hosszú ideig fennmarad, jelezve az ország és politikai elitje nyugatos elköteleződését – annak ellenére is, hogy számos belső és külső erő dolgozik ellene, és a keleti kötődések erősítésén.

Az ország uniós tagságának témája mellett a kötet tanulmányaiban megjelennek azok a kérdések, amelyek 2024-ben is kulcsfontosságúak a magyar gazdaság és társadalom helyzete szempontjából.

Felzárkózás?

Első helyre kívánkozik a felzárkózás, hiszen a rendszerváltás óta a nyugati életszínvonal és életminőség elérése a magyar társadalom egyik legfontosabb közös célja. A 2010-es kormányváltást követő – és így az ország EU-tagságának immár közel háromnegyedét jelentő – időszakot különböző narratívákban szokás elhelyezni. Tölgyessy Péter a *Társadalmi Riport 2014* kötetben közölt esszéjében¹ értelmezte az (akkor már a második parlamenti kétharmadot elérő Fideszre támaszkodó) Orbán-rendszer kísérletének lényegét.

„A hazai gazdaság és demokrácia bajaira válaszul Orbán Viktor mind el-tökéltebben alakítja ki a saját politikai, sőt társadalmi berendezkedését. (...) A miniszterelnök az európai felzárkózást nem hozó politikai váltógazdaság meghaladásával akar, válság idején is, cselekvőképes politikai állandóságot adni, saját vezetése alatt az országnak.” (Tölgyessy 2014: 642)

Eszerint tehát, a szavazók mintegy felének támogatását bíró, valamint a fékeket és ellensúlyokat meggyengítő domináns párt által biztosított, stabil kormányzás – szemben a rendszerváltáskor elindult, nyugatos mintát követő, váltógazdaságra épülő két évtized a miniszterelnök által kudarcosnak ítélt tapasz-

¹ Tölgyessy P. (2014): Válság idején teremtett mozdíthatatlanság. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2014*. Budapest: TÁRKI, 636–652. p.

talataival – hatásosabb útja a felzárkózásnak. A magyarországi gazdaságpolitikát alakító, a legfontosabb szereplőket tekintve személyileg is szinte változatlan elit gyakorlatilag belső politikai alternatíva nélkül hajthatta végre programját egy olyan időszakban, amit az uniós források beáramlása és egy általános nemzetközi konjunktúra jellemzett. Az uniós forrásokon kívül a kormány gazdaságpolitikai programjának fő alkotóelemei a nemzeti nagytőke és a nemzetközi tőke ún. „termelő” szektorainak előnybe hozása és szükségleteik teljesítése, a nagyvállalatok szektorok szerinti szelektív többlettámogatása, valamint a munkaalapú társadalom kiépítése voltak. A Covid-járvány kitöréséig a kísérlet sikeresnek tűnhetett, hiszen Magyarország – GDP-volumenindexszel vagy az egy főre jutó GDP szerint mért – gazdasági fejlettsége számottevően közeledett az unió fejlettebb tagállamaihoz. Más megvilágításba kerül azonban ez a siker akkor, ha az eredményeket a kelet és közép-európai régiós versenytársakhoz hasonlítjuk: mind *Gulácsi Gábor és Kerényi Ádám*, mind *Oblath Gábor és Palócz Éva* tanulmánya bemutatja, hogy a magyar felzárkózás elmaradt a hozzánk hasonló helyzetben lévő EU-országokétól. A járvány kitörése, de különösen a 2022-es parlamenti választásokhoz kapcsolódó költségek, az uniós források elapadása, az Ukrajna elleni orosz agresszió, és a részben ezekhez is köthető inflációs környezet kialakulása ráadásul válságba sodorta a magyar gazdaságot, gyengítve a korábbi évek relatíve gyengébb felzárkózási eredményeit is. *Oblath és Palócz* tanulmánya részletesen vizsgálja a makrogazdasági instabilitás kialakulását és annak közvetlen okait a 2020 és 2023 közötti időszakban. *Gulácsi és Kerényi* elemzése emellett feltárja a relatív pozícióvesztésnek azokat a mélyebben fekvő okait is, melyek a 2010 után kialakult politikai berendezkedés sajátosságaihoz köthetők, ugyanakkor rávilágítanak a domináns politikai aktor irányította felzárkózási stratégia gyengeségeire és veszélyeire is: a döntéshozók intézményesített elszámoltathatóságának elsorvadására, az újraparosításra fókuszáló gazdasági stratégiára, a piaci verseny visszaszorulására és a rendszerszintű korrupcióra, valamint a humán ágazatokra költött állami kiadások visszafogására. Félő, hogy a forrásszűkét, a külföldi tőkeberuházások visszaesését keletről pótló, alapvetően továbbra is adaptív (és nem innovatív) gazdaságfejlesztés (az külföldi tőkebefektetések szerkezeti változásairól lásd *Vakhal Péter* elemzését), illetve a gazdaság egészének ütésállóságát és alkalmazkodóképességét nagymértékben befolyásoló digitalizáltság elmaradottsága (lásd erről *Völgyi Bence, Erát Dávid és Füzér Katalin* tanulmányát) ezt a helyzetet nem oldani, hanem inkább konzerválni fogja.

Amennyiben a felzárkózást egy tágabb, társadalmi kontextusban értelmezzük, vegyes kép tárul elénk. *Tóth István György és Csathó Ábel* elemzése szerint a Magyarország számára releváns magországokhoz, Ausztriához és Németországhoz való felzárkózási folyamat egyes dimenzióiban egyértelműen csökkent a lemaradás, például a foglalkoztatottságban, a felsőfokú végzettségűek arányá-

ban és a termékenységben is. Ezzel szemben azonban nem történt felzárkózás olyan fontos mutatókat tekintve, mint a várható élettartam vagy a háztartások jövedelme. Magyarország népessége – hasonlóan a régió országaihoz – ráadásul csökkent, szemben a magországok növekvő lakosságszámával. E csökkenés összetevőit vizsgálja kötetünkben *Tóth G. Csaba*, ugyancsak regionális összetetésben. Eszerint a rendszerváltás óta eltelt időszakban a visegrádi államok összehasonlításában csak Magyarországon volt számottevő népességszám-csökkenés, aminek legfőbb oka a népesség kiinduló korszerkezete (másként szólva, még a Kádár-rendszer szomszédos országoktól eltérő demográfiai folyamatai), miközben a termékenységi és a halálzási trendek a többi vizsgált országhoz képest nagyon hasonló pályán mozogtak.

Javuló foglalkoztatás – romló termelékenység

Napjainkra a gazdasági aktivitás Magyarországon a foglalkoztatás jelentős növekedésével – korábban szinte elképzelhetetlen módon – az uniós átlag közelébe emelkedett, melynek forrását alapvetően a képzetlen vagy alacsonyán képzett felnőttek beáramlása jelentette a munkaerőpiacra. Ezzel az ország nemcsak a 2020-ra kitűzött uniós foglalkoztatási célt teljesítette, de – ahogyan arra *Gábos András és Tóth István György* elemzése is rámutat, köszönhetően többek között a foglalkoztatás és a szegénység közötti negatív kapcsolatnak, valamint az alacsony munkaintenzitású háztartások előnyének a folyamat során keletkező munkahealyek eloszlásában – a szegénység csökkentéséről szólót is. 2013 és 2020 között számottevően csökkent a szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élők száma Magyarországon. A jelentős foglalkoztatásbővülésnek nemcsak a korábban deprivált társadalmi csoportok egy része anyagi jóllétének növekedésében volt szerepe, hanem egy, a korábinál lényegesen szélesebb adóbázist teremtett, és a nők munkaerőpiaci hátrányát is csökkentette (utóbbihoz lásd *Herke Boglárka és Szikra Dorottya* elemzését). Ezzel együtt azonban, paradox módon, hozzájárult a magyar termelékenység régiós versenytársakkal szembeni elmaradásához is, amint azt *Oblath és Palócz* már idézett írása bemutatja. Továbbá, az újraparaszítási stratégia kívánalmainak való megfelelés (pl. a tankötelezettség korhatárának leszállítása vagy a gimnáziumoktól a szakképzés felé terelés) és az oktatási rendszerben elmaradó fejlesztések oda vezettek, hogy – *Varga Júlia* tanulmányának konklúziója szerint – a magyar fiatalok iskolázottsága minden fontosabb szegmensben romlott az uniós országokkal összevetve, és egyre messzebb került az Európai Unió célértékeitől. Mindez rövid és középtávon jelentősen megnehezíti azt, hogy a magyar gazdaság a magasabb hozzáadott értékű termelés révén törjön ki a közepes fejlettségű gazdaságok csapdájából.

Ehelyett, úgy tűnik, a kormány továbbra is egy adaptív stratégia mentén tervez, melynek a belső humán erőforrásai kimerülmi látszanak. A helyzet or-

voslására a 2015-ben (szerb és ukrán állampolgárságúakra vonatkozó), illetve a 2018-ban (elsősorban ázsiai országok állampolgáira vonatkozó) szabályozási könnyítéssel megkezdődött a magyar munkaerőpiacon megjelenő nagyszámú vendégmunkás nyomán kialakult helyzetet vizsgálja a kötetben *Hárs Ágnes* tanulmánya. A szerző úgy látja, hogy – figyelembe véve a hatásvizsgálatok hiányát és a bevándorlással kapcsolatos ambivalens kormányzati kommunikációt – a vendégmunkások ilyen nagy mértékű megjelenésének munkaerőpiaci és társadalmi hatásai bizonytalanok.

Elmaradó humántőke-fejlesztések

Az előzőekben már említettük, hogy a humán tőke fejlesztését célzó, mindelelőtt az oktatás- és egészségügypolitika – de ugyanebbe a körbe tartoznak a szociális közszolgáltatások is – háttérbe szorulása és alulfinanszírozottsága komoly akadálya annak, hogy Magyarország egy új, az adaptáció helyett az innovációra épülő fejlődési pályára álljon. Ennek egyik további mutatója – ahogyan ez *Tóth Edit, Fejes József és Kinyó László* elemzéséből kiderül – az a tény, hogy a magyar iskolás gyerekek a nemzetközi matematikavizsgálatok közül abban teljesítenek az átlagnál és esetenként a környező országok tanulójánál is jobban, amelyek az iskolai matematikatudást helyezik a középpontba, míg a hétköznapi, alkalmazott tudás esetében teljesítményük átlag alatti. Hasonló a helyzet a kreativitással is, mely a szakirodalom szerint kiemelkedő szerepet játszik a tanulói sikerességben. *Lannert Judit* az OECD PISA-vizsgálatainak eredményeit mutatja be, melyek szerint a magyarországi tanulók ezen a téren is, hasonlóan más kompetenciatérekhez, valamivel az OECD-országok átlaga alatt szerepelnek.

2024-re az egészségügyi alapellátás Magyarországon egyre nehezebben képes betölteni a funkcióját, miközben a rendszer hatékonyságának növelésében annak erősítése kulcsszerepet játszhatna. *Kincses Gyula* tanulmánya bemutatja, hogy a betöltetlen házi- és gyermekorvosi praxisok száma folyamatosan és gyorsuló ütemben nő, és már nemcsak a gazdaságos üzemméret alatti praxisok válnak betöltetlené. Az alapellátásban dolgozó orvosok előregedett korstruktúrája kódolja a betöltetlen praxisok számának további növekedését. Miközben a kormányzati támogatások egyik kiemelt terepe a sport, a magyar népesség nem mondható egyértelműen sportosnak, ami pedig ugyancsak fontos összetevője lehetne a humán tőkének. *Tátrai Annamária, Németh Renáta és Dóczi Tamás* kutatása szerint a sportolás tekintetében az uniós országok rangsorában Magyarország a legkedvezőtlenebb arányokat mutató alsó ötödben, fizikai aktivitás szempontjából az uniós átlag közelében található.

Mit adott nekünk az EU?

Mindenekelőtt az egységes piacot, állítja *Gulácsi Gábor és Kerényi Ádám*, melynek előnyei jelentősen meghaladták még a leginkább kézzelfogható „adomány”, az uniós pénzügyi források hozzájárulását is a magyar gazdasági felzárkózáshoz. Utóbbiak – ahogyan *Pénzes János és Kiss János Péter* bemutatja – annyiban egyértelműen hasznosultak, hogy az Unió egészén belül a területi hátrányok – hasonlóan más újonnan csatlakozott tagországokhoz – csökkentek. A belső regionális egyenlőtlenségek alakulása azonban már nem mutat egyértelmű képet: bár számos indikátor (pl. az adóköteles jövedelem, az iskolázottság, a foglalkoztatottság) szerint tetten érhető az országon belüli konvergencia, a legtöbb társadalmi, jóléti jelzőszám térbeli mintázata azonban csak kevésbé változott az ezredforduló óta. *Kabai Gergely, Németh Nándor és Teller Nóra* szerint az uniós források bevonása nem tudta csökkenteni a belső regionális egyenlőtlenségeket, miközben ezek kimondott célja az európai régiók konvergenciájának előmozdítása lenne. Ezzel szemben Magyarországon az állam egyre inkább az uniós fejlesztéspolitikai konstrukciókon keresztül finanszírozta a társadalmi felzárkózási beavatkozásokat, ami egy tartósan forráshiányos szakpolitika kialakulásához vezetett ezen a területen.

Elzárkózás?

A magyar különutasság nemcsak a választott gazdaság- és társadalompolitikai eszközökben mutatkozott meg, hanem a vélt vagy valós magyar érdekeknek az EU-n belül szokatlan, nyíltan felvállalt konfrontáción keresztüli érvényesítésében is. Az Orbán-kormányok mindezt itthon és az európai nyilvánosságban is a nemzeti szuverenitás fogalmával keretezték. *Tomka Zsófia* nemzeti identitással kapcsolatos elemzésének eredménye arra utal, hogy e törekvésnek nincs erős társadalmi bázisa, és a kormányzati diskurzus az EU támogatottságát nem befolyásolta számottevően a lakosság körében, csak a szavazótáborok átrendeződését eredményezte: az EU-val kapcsolatos lakossági vélemények a csatlakozást megelőzően még nem kapcsolódtak össze a szuverenitásproblematikával, ez csak később, 2013 és 2023 között történt meg. A nemzeti identitás felől közelítve hasonló megállapításra jut *Csepeli György és Örkény Antal* is: a magyar társadalomban az emberek gondolkodásában mára jelentős mértékben visszaszorult a múltba tekintő, bezárkózó, kizáró kulturális-szimbolikus nemzettudat, ezért egy erre építő politikai program kontraproduktív lehet. E változás egyik előjele lehet a 2024-es európai parlamenti választások eredménye, mely – jelenlegi tudásunk szerint – az Orbán-rendszert 2010 óta ért legerősebb kihívás is egyben. *Tóka Gábor* elemzése a választói preferenciák alakulásának egy olyan fázisában

dokumentálja az európai parlamenti választások eredményeit, amikor – elsősorban az ellenzék oldalán – jelentős mozgások zajlottak le a magyar pártrendszerben.

Változó szélirány

A véleményklíma változásának sok olyan eleme volt ebben az évben, amiket a *Társadalmi Riport* eszköztárával elég nehéz számszerűsítetten bemutatni. A tektonikus politikai mozgás elindulását az év elején kibukott, a köztársasági elnök lemondásához és az igazságügyi miniszter visszavonulásához vezető kegyelmi ügyhöz köthetjük. Ha ez összekötődik azzal, hogy a gazdaság (politika) nem hozza a várt eredményeket (lásd erről *Gulácsi–Kerényi és Oblath–Palócz* tanulmányát), ha a korábbi bevándorláspolitikát felül kell vizsgálni a magyar gazdaságban tapasztalható munkaerőhiány következtében felpörgetett vendégmunkás programmal (*Hárs Ágnes*), illetve az a tény, hogy a 2015-ös migrációs válság által kialakított menekültügyi intézményrendszert erős tesztnek tette ki az Ukrajna elleni orosz agresszió elől menekülők Magyarországon is áthaladó és részben itt is maradó része (lásd erről *Bernát Anikó és Tomka Zsófia* írását), akkor nem csodálkozhatunk azon, hogy a kormányzati hatalomgyakorlás alapjai meginogtak. Ha mindehhez hozzájön a humán tőke intézményrendszerében elmaradt fejlesztések kumulatív romboló hatása, akkor ebből összeállhat egy olyan középosztályi elégedetlenség, ami fenntarthatja, vagy akár tovább is erősítheti a 2024. júniusi európai parlamenti és önkormányzati választásokon érzékelt politikai mozgásokat. Azt, hogy végül milyen megosztó ügyek kerülnek majd előtérbe a 2026-os országgyűlési választási küzdelemben, nem tudjuk, azt azonban láthatjuk, hogy *Csathó Ábel és Medgyesi Márton* tanulmánya szerint olyan, más országokban fontos politikai dimenzióban, mint amilyen a klímaváltozás és a környezet állapotának problémája, a magyar társadalom csak kevéssé mutat érdeklődést. A környezet védelmének érdekében Magyarországon, más országokhoz képest, sokkal kevesebben fogadnák el életszínvonaluk csökkentését, illetve kevesebben vesznek részt környezettudatos kollektív cselekvésben is.

A társadalmi változások nyomon követése és ennek adatháttere

A *Társadalmi Riport* kötet sorozatnak a kezdetektől fogva meghatározó eleme a magyar társadalom szerkezetével és az egyes társadalmi csoportok relatív pozícióival kapcsolatos idősorok és elemzések közzlése. Kötetünk most is tartalmaz ilyen elemeket, de kicsit másképpen, mint eddig. *Tóth G. Csabának* az előszóban már hivatkozott elemzésében tárgyalt népességdinamika mellett a demográfiai változás másik elemét a családformálódás mintázatának alakulása jelenti. *Monostori Judit és Szabó Laura* tanulmányából kiderül, hogy miként változik a szülővé válás és általában a szülőség jelentése napjaink Magyar-

országán. A szerzők arra is rámutatnak, hogy a szülőség változó társadalmi kontextusa sokszor alábecsült kölcsönhatásban van a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődésével. *Szabó Laura* elemzése egy szociológiai értelemben nagyon is fontos, ám meglehetősen ritkán kutatott kérdést, a roma–nem roma vegyes házasságok kialakulását és feltételeit elemzi, rámutatva arra, hogy ezek aránya (alapvetően strukturális okok miatt) ha nem is példátlan, de még mindig nagyon alacsony Magyarországon. A társadalmi szerkezetben a nők és férfiak közötti egyenlőtlenségek kérdését több indikátorral vizsgálja *Herke Borbála és Szikra Dorottya* tanulmánya, míg *Csákné Filep Judit és Szennay Áron* a vállalkozók és vállalkozások területén vizsgálják a nők és férfiak közötti egyenlőtlenségeket és kiemelik, hogy a vállalkozók között – ahogy azt várhattuk – a férfiak dominálnak. Ugyanakkor beazonosítanak néhány olyan területet és a vállalkozásalapítás egyes fázisait, amelyeknek a tanulmányozása közelebb vihet bennünket annak megértéséhez, hogy milyen strukturális akadályai vannak a nők által létrehozott, vezetett vállalkozások gyorsabb terjedésének.

Ezen a helyen indokoltnak látunk egy, a társadalomszerkezeti kutatások adat-infrastruktúrájával kapcsolatos megjegyzést tenni. Azóta, hogy a TÁRKI mintegy nyolc évvel ezelőtt kénytelen volt leállítani a *TÁRKI Háztartás Monitor* vizsgálatosorozatot, a jövedelemeloszlás mérése szempontjából egyre problematikusabb hivatalos statisztikákon kívül nem készül olyan rendszeres, tudományosan megalapozott és széles körben elérhető elemzési adatbázis, amiből a háztartások anyagi-jövedelmi helyzetére és ezáltal a társadalom szerkezetére, vagy a társadalmi mobilitásra vonatkozó megállapításokat lehetne tenni. Ezt egy rendkívül sajnálatos fejleménynek tekintjük, úgy véljük, hogy szükség lenne a *Háztartás Monitor* vizsgálatosorozat újraélesztésére.

A *Társadalmi Riport* tanulmányai (mint 1990 óta minden esetben) szisztematikusan gyűjtött empirikus adatok alapján íródnak, híven az idén negyven éves TÁRKI szakmai krédójához, melynek legfontosabb pillérei a megbízható adatok, a körültekintő elemzések és az értékelkötelezett szakszerűség. Úgy véljük, hogy a *Társadalmi Riport* fontos eleme a demokrácia infrastruktúrájának, ezért is törekszünk a sorozat megőrzésére és folytatására. Története során a *Társadalmi Riport* mindig a magyar empirikus társadalomkutatások széles körét reprezentálta. Az idei kötet szerzőinek is több, mint nyolcvan százaléka nem a TÁRKI kutatója, így a magyar empirikus kutatói közösség sokféle megközelítése és kutatási eredménye kapott helyet a kötetünkben. Úgy látjuk, ezáltal ismét gazdagon árnyalt képet tudunk bemutatni a jelenkor Magyarországról. Reméljük, hogy olvasóink is egyetértenek majd velünk ebben.

a szerkesztők